

L'ESPECTRE DEL 14 D'ABRIL

El llibre de Marc Andreu sobre el moviment veïnal de Barcelona durant la transició a la democràcia, publicat per *L'Avenç*, constitueix una reivindicació del paper protagonista d'aquell actor social i al mateix temps una aprofundida anàlisi, fruit d'una tesi doctoral.

GENÍS BARNOSELL

El llibre de Marc Andreu sobre el moviment veïnal barceloní en la transició a la democràcia espanyola és una contundent reivindicació de la diversitat d'actors en aquest procés i de la seva complexitat. Malgrat el que afirma una història oficial espanyola molt estesa, ja teníem evidència més que suficient per sostenir que la Transició no pot ser reduïda a la voluntat d'uns pocs pilots clarividents (el rei, Suárez, algunes elits). El treball de Marc Andreu hi afegeix ara un altre protagonista, el d'aquest potent moviment veïnal barceloní, que defensava «un dret a la ciutat que no sorgeix primordialment de fascinacions i models intel·lectuals (malgrat que també n'hi ha), sinó de la realitat dels carrers, dels barris, i de la lluita per guanyar, en temps convulsos, de crisi o de desesperació, demandes concretes de les classes populars» (p. 11).

He dit que el llibre era una reivindicació. Hom pot copsar el caràcter combatiu de l'autor en la seva codirecció de la revista *Carrer* de la FAVB (Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona) i en els seus articles a *elcritic.cat* i a *L'Avenç*, on relata la vida quotidiana als barris metropolitans catalans. Però si les 500 pàgines del llibre fossin només una reivindicació, no tindrien gaire interès.

Si en tenen, i molt, és perquè són al mateix temps, i sobretot, una densa, aprofundida i diríem que gairebé ex-

podrien córrer el risc de ser més aviat difícils de llegir. Però l'autor, que escriu molt bé, sap superar la prosa acadèmica i ofereix al públic lector una obra atractiva i, a estones, vibrant.

Marc Andreu ens descriu l'emergència, a finals de la dècada de 1960, d'un moviment veïnal que acabaria organitzat al voltant de la FAVB i que assumiria, en un tot indescribable, la lluita per uns barris dignes, per la democràcia i pel catalanisme, tot des de l'hegemonia política i cultural de les forces d'esquerra catalanes: «durant els anys 70 del segle XX, la Barcelona dels barris i les seves classes populars, organitzades en associacions de veïns i articulades amb d'altres actors socials en un potent moviment ciutadà liderat, des del 1974, per la FAVB, van protagonitzar un procés rupturista de transició de la dictadura a la democràcia únic, específic i singular; no modèlic però sí model a seguir o aprofundir, per alguns, i a combatre o diluir, per d'altres» (p. 486).

Massa gent està temptada de pensar, avui, que aquell moviment veïnal i les seves lluites, per dignes que fossin, no devien influir gaire ni en el desenvolupament de la Transició ni en les polítiques concretes, urbanes, que es van donar a Barcelona. Res més lluny de la realitat, defensa amb bones raons l'autor.

Cartell de l'Associació de Veïns i Secretaria d'Entitats de Sants, Hostafrancs i la Bordeta, 4 de febrer de 1979

haustiva anàlisi sobre aquest moviment veïnal, protagonista de tantes lluites entre les dècades de 1960 i 1980. Fruit d'una tesi doctoral dirigida per Andreu Mayayo, les 500 pàgines

Aquell moviment va condicionar els anys finals de la dictadura franquista i la Transició perquè va contribuir al col·lapse tant dels intents de pur continuisme immobiliari com de tímides reformes. I ho va fer des de dues perspectives complementàries: l'exigència d'una política urbanística al servei dels habitants de la ciutat i no al servei de l'especulació, d'una banda, i la mateixa exigència, de l'altra, d'una gestió democràtica de la ciutat.

Els exemples es poden multiplicar. El 1975, la demanda d'escoles bressol públiques i gratuïtes i la consolidació del personal necessari per a atendre-les van ser l'embrió «d'un model sistema d'escoles bressol municipals» (p. 149), amb un Ministeri que conclouia la tardor de 1977 que el millor era traspassar el més aviat possible les competències sobre el tema a la nova Generalitat per tal que la «batalla» per defensar l'escola privada «*la den ellos*» (p. 150). De 1974 a 1976, el Pla Comarcal –aprovat finalment com a Pla General Metropolità– «va propiciar el camp de batalla polític, social i econòmic més important de la transició a Barcelona» i no tan sols «va aixopugar tot tipus de reivindicacions veïnals, sinó que va marcar l'agenda política del final del franquisme i la transició a Barcelona» (p. 151). El 1975 la FAVB va participar en la mobilització contra els regidors del «no» al català, tot exigint «Ajuntaments i l'Escola Catalans i democràtics» (p. 173) i el 1976 «va reunir desenes de milers de persones a la capital catalana demanant l'amnistia» (p. 207), alhora que participava en l'organització de la Diada de Sant Boi. De 1976 a 1979 va exercir una influència decisiva en la presa de decisions de l'Ajuntament de transició de Josep M. Socias Humbert, de manera que «del centenar de victòries veïnals concretes reconegudes com a tals per la FAVB als barris de Barcelona entre 1970 i el 2010», 29 es van produir «de desembre de 1976 a abril de 1979» (p. 260), alhora que s'aconseguia la destitució de dos alcaldes franquistes, un governador civil i un ministre de la Vivenda, i es condicionava tot el procés de reforma democràtica inspirant moviments veïnals d'altres bandes d'Espa-

nya.

Però l'Estat no només va fer concessions. També va respondre amb controls repressius, amb una guerra bruta contra les associacions recolzada en la violència ultra, endarrerint les eleccions municipals tant com va poder i, finalment, eliminant les associacions de veïns de l'articulat de la Constitució per por de la seva «oberta manera d'entendre la participació ciutadana», ja que la «majoria de partits polítics» volia «consolidar un sistema parlamentari partidista poc o gens obert a la democràcia participativa» (p. 262 i 386-391). Segons expressà el nou rei, Joan Carles, al president americà Gerald Ford no es podia repetir «l'error» del «meu avi» del 1931, convocant abans les eleccions municipals que les generals, fet que permet a l'autor de concloure que «el fantasma del 14 d'abril, l'espectre de la proclamació de la República el 1931, en una versió actualitzada que tenia molt a veure amb la força del moviment obrer i veïnal de (...) Barcelona (...), és un fantasma que va planar per sobre la transició molt més del que s'ha explicat» (p. 243).

La història de la FAVB en tant que federació d'associacions i la història de les pròpies associacions de veïns és també la història de les tensions entre els seus sectors més dretans i els més esquerrans, ja que si els segons eren majoritaris, els primers «seguien remenant moltes cireres» (p. 274). I és també la història de les relacions amb els partits polítics. En aquest sentit, és clar que els partits d'esquerra hi eren majoritaris, especialment el PSUC, si bé «dues terceres parts dels veïns organitzats eren ja, en l'etapa final de la transició, políticament independents», formant una «realitat plural i complexa [que] se simplificava molt a la FAVB» on regia una «paritat política» «poc representativa de la correlació de forces realment existent al moviment veïnal» –malgrat que, assegura l'autor, aquests dirigents «van posar la pluralitat i l'autonomia veïnal per davant dels interessos partidistes que se'ls podia suposar en funció de la seva filiació política» (p. 292-294). Aquesta realitat complexa que

tan decisiva va resultar en els anys de la transició va començar a demostrar «síntomes de crisi» tan aviat com el 1979 (p. 315), moment a partir del qual va exacerbar-se la «desconfiança a tres bandes, partits polítics-dirigents veïnals-administració» (p. 287).

Si la major part del llibre –gairebé 400 pàgines– és dedicada a analitzar el moviment veïnal fins a les eleccions de 1979, un darrer capítol i un epíleg molt més breus –una cinquantena de pàgines– prolonguen l'anàlisi fins a l'actualitat. Diu Marc Andreu que, davant dels nous ajuntaments democràtics, la FAVB «només va consolidar com a gran aportació pròpia al nou ordenament municipal democràtic el nou mapa de barris i districtes» que es va elaborar el 1983 (p. 400). Aquest mapa, junt amb la realització d'«obres, projectes i reivindicacions pendents als barris durant els anys 80» (p. 402), va permetre un cert equilibri de classes i va frenar l'especulació urbanística a favor de l'impuls als serveis per a la població. Per contra, ja des del 1979, l'ajuntament d'hegemonia socialista (amb suport comunista i després d'ICV) es va oposar a una altra de les grans demandes de la FAVB: «el reconeixement efectiu del dret de veu i participació dels veïns als plens municipals i una efectiva descentralització de la política municipal de la ciutat de cara als barris i als districtes» (p. 395), alhora que es renunciava a «modificar profundament l'estructura social de la ciutat» (p. 403) i les obres als barris es feien «més per inèrcia que per convenció» (p. 402).

En canvi, el projecte olímpic, aprovat el 1986, hauria suposat «un canvi d'escala en les prioritats urbanístiques» (p. 422) i la imposició dels interessos privats per sobre dels col·lectius amb (en expressió de Josep Ramoneda) «la nova entrada de l'especulació urbanística descontrolada, la dispersió social i la ruptura dels vincles comunitaris cap a una societat més individualista» (p. 419). En definitiva, si el «model Barcelona» consisteix en un urbanisme redistributiu i relativament participatiu, aquest model «ha acabat desvirtuat, pervertit i reconvertit en simple marca Barcelona, gestionada tant per l'Ajuntament com pels inte-

ressos econòmics que representa el Consorci Turisme de Barcelona» (p. 434), amb el benentès que la crisi participativa és molt primerenca i amb la paradoxa que la ciutat és coneguda arreu amb els Jocs Olímpics, precisament quan, segons els crítics, el model ja estaria més que desvirtuat.

Fet l'elogi del llibre, crec que es poden fer també alguns comentaris més crítics. En primer lloc, no hi ha al llibre cap intent d'esbrinar la implantació de les associacions de veïns en el marc de la ciutat. Es tendeix a assumir que representaven els veïns sense preguntar-se quants d'aquests se sentien efectivament representats, bé perquè hi militaven directament, bé perquè es mobilitzaven sota el seu paraigua. Crec que l'anàlisi de les bases socials del moviment

veïnal no és sentida com una necessitat per l'autor a causa de l'aplicació que fa del concepte d'hegemonia cultural de Gramsci, la influència del qual és palpable i, esmentada en diverses ocasions, encara que molt menys explicada.

Efectivament, una idea fonamental del treball és que la FAVB va assolir en el moment de la Transició una direcció cultural sobre el conjunt de la ciutat que la va portar a imposar un imaginari social compartit capaç d'assolir concessions de les autoritats que incidien directament en la vida quotidiana dels barcelonins. A diferència de Gramsci, però, el lloc des d'on es construïen pràctiques emancipatòries «des de baix» com a forma de fer front a

les elits i que es presentava com a font alternativa de legitimitat no era la fàbrica –un àmbit del tot absent en l'anàlisi d'Andreu– sinó el barri. Però precisament els grans canvis socials que es produïren al conjunt de la ciutat tant en el moment de la Transició com en les dècades següents fan més evident encara la necessitat d'aquesta mena d'anàlisi, que podria evitar algunes generalitzacions abusives –les mateixes que a vegades es produeixen quan, parlant del recent triomf electoral d'Ada Colau se li atribueix el suport de «la ciutadania organitzada i empoderada amb gran protagonisme dels barris i de les classes populars» (M. Andreu, «La revolució de Barcelona, lamentable.org, 25/5/2015) quan,

sense que això tregui cap rellevància a la seva victòria (que la té, i molta), ha tret el 25% dels vots amb una abstenció del 40%.

En segon lloc, de la mateixa manera que la història econòmica (i no diguem la política econòmica!) sovint opera en el buit social, sense preocupar-se de l'impacte en la gent de les grans xifres macroeconòmiques, sovint la història social opera en el buit econòmic i, en gran part, també ho fa l'anàlisi de què parlem. En un període tan complex, en el qual Barcelona ha patit la crisi de tantes ciutats industrials i s'ha reinventat com a gran ciutat turística i de serveis, l'anàlisi opera com si la dinàmica econòmica fos una dada donada que no influïa en la vida dels habitants de la ciutat (a banda dels efectes de la crisi o de la gestió de la ciutat al servei d'uns o altres interessos) ni era influïda per les decisions socials i polítiques que s'hi pre-

nien. Em pregunto, quan veig que Barcelona en Comú no té programa pròpiament econòmic quan sí que el té redistributiu (i sovint molt raonable), si bona part de l'anomenada esquerra alternativa no fa avui el mateix. ■

La llei reguladora de les bases del règim local va ser aprovada per les Corts espanyoles el 2 d'abril de 1985.

ASSAIG

Marc ANDREU

Barris, veïns i democràcia

El moviment ciutadà i la reconstrucció de Barcelona
Barcelona: L'Avenç, 2015, 512 pp., 25 €